

Фл. XV
59

ЦАРЬ ЧИ РЕСПУБЛІКА?

Революція, немов той вихор, в одну мить, змела царя з його троном, всю його велику родину, — князів та княгинь з княжатами, міністрів, губернаторів, справників, станових і урядників, — одним словом, змела всю стару владу. Хоча людям і тяжко жилося за старого ладу, проте вони позивали до того ладу, як той віл до ярма, і тепер ім якось дивно. Як це воно, мовляв, так? То був царь, були царедворці — міністри, що ходили в одежі, шитій золотом та сріблом, з блискучими орденами та хрестами на грудях, а тепера того всього немає, і люде

А иньше такий справляється: „а чи гаразд воно, що так сталося?

Чи не краще було б, як би знову обрано було царя й посадовлено на трон?“

Ні, люде добрі! Нехай може комусь иньшому новий лад без царя та царедворців здається дивною, новітньою річю, а для нашого українського народу такий лад не повинен бути новиною, а дивиною. Як що ж він такою новиною та дивиною комусь і здається, то тільки через те, що наш український народ, проживши 250 літ в тяжкім ярмі московської неволі, став темним і через ту темноту не знає, який лад в нас в Україні був зпокон-віку.

Наш народ зпокон-віку не знав і не мав над собою царів і царі ним не правували. Наш народ з давніх давен жив так, що сам про себе піклувався, сам для себе порядки встановляв. За святого князя Владимира, який був одним з найперших українських князів, і поперед його, а також і по ньому, наш народ сам собі князів обирав, вкупі з ними на вічу закони встановляв і порядки усякі скрізь заводив, війну об'являв і мирні умови складав. А коли обраний народом князь або з своїм ділом не справлявся, або ж кривдив людей, то наш народ сходився на віче, злімав річ про свого князя, виговорював йому все і велів коритися громаді та додержувати закону. Як що ж князь віча громадського не слухався, то такого князя віче скидало і настановляло иньшого.

Такий лад держався на Україні мало не 500 літ, аж поки на нашу землю не насунула татарська орда, а потім — Литва, а по Литві — Польща. Проте і під татарами, і під Литвою та Польшею живучи, народ наш увесь час мало не 400 літ змагався з своєю волю із своїми ворогами. Коли ж за панування Польщі терпець народів увірвався, то увесь народ тоді, як один чоловік — і козаки, і міщане, і поспільство, і духовенство — повстали проти польського панування, взялися до зброї, обирали за гетьмана Богдана Хмельницького і скинули себе ярмо польської неволі.

Від того часу Україна зробилася вільною державою, а український народ став вільним народом, господарем і державцем своєї землі. Ця Україна, по правому й по лівому боці Дніпра, було поділено на 16 полків, або ж сказати б так по теперішньому, — на 16 губернь, а полки було поділено на сотні. Козаки, кождий в своїй сотні, обирали собі сотника, а в полку — козаки обирали полковника, осавула, обозного, суддю, писаря, а полковники вже з иньшою полковою старшиною, тоб-то: з обозним, судією, осавулом, то-що, обирали „генеральну“ старшину, по теперішньому сказати б — міністрів коло гетьмана. Гетьмана ж обирали всі козаки з старшиною простим і рівним голосуванням, так само, як полкову старшину.

В церковному житті панував такий же само лад: кожда громада сама себе знаходила і обирала пан-отця на парахвію, пан-отці з мирянами обирали з себе архиереїв, а архиереї з пан-отцями і мирянами — обирали митропо

Таким побитом, як бачимо, були такі часи, коли на Україні увесь, як тоді казали, „уряд“, а по теперішньому — „правительство“, було виборне.

І Богдан Хмельницький, як в 1654 році на раді у Переяславі злучав Україну з Московщиною, то він таку умову склав з московським царем Олексієм Романовим, щоб Україна була і зоставалася зо всіма своїми правами і вольностями козацькими, що народ український сам собі всю старшину з поміж себе обирає тиме і буде правитися у всіх своїх громадських справах по давнім своїм предківським звичаям і порядкам.

А такі порядки, коли народ сам собою управляє, по теперешньому зуться республіканськими, а такий лад державний зветься демократичною, то б то старшині обиродньою республікою.

Московський царь дав Богданові Хмельницькому і старшині обиродньою республікою, що в справі українській він не втручатиметься, що предківських звичаїв та ладу на Україні він не ламатиме.

Але ми знаємо, що московський царь Олексій слова свого не додержав і зразу ж, ще за життя Хмельницького, понав права українського народу обмежувати. А син царя Олексія, Петро Перший, геть права і вольности козацькі скасував і лад республіканський на Україні поламав.

Московські царі тому так заповзялися виконити на Україні предківські її порядки, що ті порядки стояли їм дуже на заваді в їхньому господарюванню на Московщині. На Московщині царі робили, що хотіли, і народ московський такий лад терпів і мовчав. Отже Московські царі не могли стерпіти, щоб поруч з їх державою була країна з иньшими цілком порядками, щоб іскра волі з України та не перелетіла до їхнього царства. І царі московські досягли таки свого. Поламавши права і вольности українського народу, воли скасували гетьманство, Січ Запорожську, а вільний український народ повернули у кріпацтво і запровадили на Україні такий самий лад, який з давніх часів складався у Московщині.

Більш, як 250 літ, Україна і український народ терпіли цю страшну наругу від Московщини. За ці 250 літ наш народ, якого налічують тепер 30 мільонів, з'убожів, став темним і втратив пам'ять про колишню свою волю, про колишню свою славу, що греміла по всьому світу.

Велика теперішня революція російська принесла волю нашому народові і нашій Україні. За цю волю України колись котились з плечей козацьких голови козачі, за цю волю наших гетьманів, старшину і козаків пани ляхи четвертували, на чоби брали, на кіл садовили, шкуру з живого тіла здирали; за цю волю наших гетьманів, нашу старшину козацьку московські царі на Сибір засилали, по тюрмах чоїли; за цю волю недавнє правительство петербурське краших наших діячів, починаючи з батька Шевченка, в тюрмах держало, мучило і на шибеницях вішало.

Невже ж ти, великий і вільний народе український, знаючи оці всі кривди, які ти за 250 літ витерпів, знову захочеш свою голову у Московське ярмо всунути? Невже ж ти захочеш царя вернути! Адже цей царь не твій і ніколи твоїм не був! Народ український ніколи над собою царя не мав, бо Україна зпокон віку була демократичною республікою!

Демократичною, автономною, незалежною країною вона і повинна знову стати серед об'єднаних у одному союзі автономних країн російської федеративної республіки!

Цього, народе український, добивайся!

Ф. Матушевський.

Видання Т-ва „Просвіта“ у Катеринославі. № 3. Ціна 2 коп.